

CZU: 364.01(091)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.6565453>

ETAPE ISTORICE ÎN DEVENIREA ASISTENȚEI SOCIALE

Stela MILICENCO

Universitatea de Stat din Moldova

În calitate de știință și de profesie, Asistența Socială își are originile moderne în epoca contemporană, iar ca activitate de ajutorare a oamenilor în dificultate ea dispune de o istorie mult mai îndelungată, fiind asociată cu amplele acte de caritate și filantropie. În acest articol autorul relatează despre activitățile asistențiale care au fost consemnate practic în toate civilizațiile lumii, dezvoltându-se pentru a realiza misiunea sa principală: de a consolida solidaritatea socială, intervenind în favoarea persoanelor defavorizate, marginalizate sau cu risc de excludere socială prin oferirea de sprijin pentru obținerea condițiilor unei vieți decente și întru susținerea dezvoltării propriilor capacități și competențe în vederea integrării sociale corespunzătoare.

Cuvinte-cheie: asistență socială, filantropie, caritate, asistare, pomană, ateliere publice, așezământ social, asociații profesionale.

HISTORICAL STAGES IN THE DEVELOPMENT OF SOCIAL WORK

As a science and a profession, Social Work has its modern origins in the contemporary era, and as an activity of helping people in need, it has a much longer history, being associated with extensive acts of charity and philanthropy. In this article the author reports on welfare activities, which have been recorded in virtually all civilizations of the world, developing to achieve its main mission: to strengthen social solidarity, intervening in favor of those disadvantaged, marginalized or at risk of social exclusion by providing support for a decent standard of living, and in support of the development of one's own abilities and skills for proper social integration.

Keywords: social work, philanthropy, charity, assistance, alms, public workshops, social establishment, professional associations.

Introducere

Asistența socială este o realitate la fel de veche ca și istoria omenirii; or, indiferent de epoca istorică și de arealul cultural, comunitățile s-au confruntat cu multiple situații problematice, pe care au încercat într-un fel sau altul să le soluționeze prin mecanisme interne de reglaj, atât spontane, cât și instituționalizate. Concomitent, a evoluat și procesul devenirii asistenței sociale ca gen de activitate profesională, ca știință și ca fenomen al vieții sociale. Diversele forme de ajutorare a persoanelor în situații de risc s-au dezvoltat concomitent cu evoluția sistemelor naționale de asistență socială, debutând cu acțiuni de caritate și evoluând spre strategii complexe de intervenție destinate categoriilor sociale, grupurilor și comunităților umane.

Totuși, apariția profesiei de asistent social este un fapt relativ recent, specific primelor decenii ale secolului al XX-lea, când au fost create sistemele de asistență socială și constituită identitatea profesiei de asistent social. Istoria asistenței sociale a debutat cu instituirea unor forme de protecție a indivizilor aflați într-o imposibilitate permanentă de satisfacere a necesităților prin eforturi proprii și a celor cu nevoi speciale; ulterior asistența socială a ajuns la dezvoltarea unor strategii de intervenție destinate grupurilor și comunităților, cu accent pe prevenirea și atenuarea efectelor vulnerabilității și marginalizării sociale. Până la oficializarea creștinismului și în perioada imediat următoare, vreme de aproape două milenii, susținerea persoanelor, grupurilor și comunităților aflate în situații problematice a fost preocuparea exclusivă a comunităților religioase și a persoanelor și grupurilor caritabile. Pe lângă aceste forme de ajutor, comunitățile locale din toate timpurile au dezvoltat și propriile forme de întraajutorare, acțiunile respective fiind, de regulă, condiționate de situația oamenilor dezavantajați.

Rezultate și discuții

În literatura de specialitate se regăsesc multiple dovezi care denotă concepții și acțiuni filantropice desfășurate încă din primele civilizații. Spre exemplu, sursele istorice din **Egiptul Antic** au consemnat mesajul nobilului Piopinaht Hecaib: „Я давал хлеб голодному, одевал нагого/Ofeream pâine omului înfometat și haine celui nevoiaș”, care a fost cioplit pe mormântul acestuia pe stânca râului Nil [1, p.12]. În civilizația **Chinei Antice** iubirea față de aproapele, respectul și sprijinul reciproc reprezentau cele mai importante norme

morale, care erau parte a concepției de umanism, corectitudine și datorie, acesta făcând parte din doctrina etică elaborată de Confucius, care reprezintă un autentic Cod de norme morale privind comportamentul oamenilor. La temelia întregii structuri sociale Confucius pune cinci principii privind cele cinci relații personale și sociale deosebit de importante (*relația tata-fiu, relația frate mai mare-frate mai mic, relația soț-soție, relația vârșnici-tineri, relația conducător-supus*). Tradiția de caritate, atitudinea umană față de aproapele său, compasiunea erau inerente și în cultura spirituală a **Indiei Antice**. În imnul „Rig Veda” se regăsesc îndemnuri de a fi receptivi față de nevoile omenești și de a împărtăși din bogăția personală; or, virtutea reprezintă supunerea legilor dumnezeiești, care include și dragostea față de om. Mai târziu au început să apară documente normative care reglementau interacțiunea socială, iar cel mai renunțat dintre aceste documente este „*Legile lui Manu*”, care descriu formele de căsătorie, mecanismele de adopție, specificul procesului de moștenire etc. Concepțiile privind caritatea și sprijinul reciproc au fost dezvoltate și în cultura spirituală a **Greciei Antice**, unde suportul celor săraci era considerat chiar o datorie, deoarece aceștia (*săracii*) au avut relații de rubedenie cu strămoșii care au fondat orașele-stat. Anume în orașele din Grecia Antică au fost puse bazele de reglementare statală a acțiunilor de filantropie și caritate, iar săracii și călătorii, în virtutea convingerilor religioase, se aflau sub protecția specială a zeului Zeus. Mai mult ca atât, se presupunea că înșiși zeii călătoreau pe pământ în chip de om, de aceea oaspeții erau întâmpinați binevoitor, li se oferea apă pentru spălarea mâinilor și picioarelor, li se propunea mâncare și doar apoi aceștia erau întrebați cine sunt și cu ce scop au venit, iar la plecare li se ofereau diverse daruri. Grija față de cei săraci se manifesta prin oferirea pomenelor, adăpostului, vestimentației și prin invitarea de a participa la sărbătorile locale. Problema privind organizarea activităților asistențiale pentru cei defavorizați a preocupat și conducătorii din **Roma Antică**. În încercarea de a menține ordinea în stat, Augustus a stabilit ca funcționarii responsabili de lucrările publice să fie preocupați și de distribuirea pâinii săracilor, iar în perioada lui Claudius încep a activa funcționari responsabili de asistența orfanilor. Astfel, activitățile filantropice au început să obțină caracteristicile unui sistem organizat. Totodată, diverse forme de suport au fost lansate și fără participarea instituțiilor statului; spre exemplu, a rămas în istorie activitatea „*asociațiilor funerare*”, care erau preocupate de organizarea în comunitate a înmormântărilor decente. O atenție deosebită în Roma Antică era acordată suportului copiilor orfani și abandonati, copiilor cu părinții săraci, care erau destul de numeroși în perioada declinului Imperiului Roman. În perioada secolelor II î.Hr. - II d.Hr. s-a consolidat sistemul juridic al Romei Antice – „*dreptul roman*”, care conținea o serie de articole cu referire la caritate. Printre acestea vom menționa *adopția, tutela și curatela* [2, p.29-31]. În consecință, în Grecia Antică și în Roma Antică o dezvoltare deosebită au obținut activitățile filantropice, desfășurate deopotrivă de stat și de persoane fizice, semnificând cel mai frecvent o acțiune de binefacere în favoarea celor nevoiași.

După cum demonstrează experiența mondială, astfel de activități asistențiale timpurii se limitau la două forme de filantropie: *pomană* și *asistare (grijă) publică*. Ca formă primară de filantropie, *pomană* avea un caracter neorganizat, deținând, de rând cu momentele pozitive, și un șir de consecințe negative, dat fiind că dările permanente și generoase contribuiau la dezvoltarea mizeriei profesionale, a dependenței de aceste dări. Spre deosebire de *pomană*, *asistarea publică* este realizată de anumite instituții, în primul rând de către Biserică, societate/comunitate, dar, desigur, și de persoane particulare, manifestându-se preponderent prin oferirea de adăpost și hrană indivizilor lipsiți de mijloace de existență.

Savanții care s-au preocupat de cercetarea evoluției asistenței sociale (M.Bulgaru, E.Zamfir, C.Zamfir, F.Mănoiu, V.Epureanu, C.Bocancea, V.Miftode, M.Roth, A.Rebeleanu, G.Neamțu, E.Ю. Костина etc.) menționează că activitățile filantropice și de caritate cel mai mult s-au dezvoltat odată cu apariția creștinismului și că această interdependență nu este deloc întâmplătoare. Astfel, documentele istorice relatează că Biserica a sprijinit din cele mai vechi timpuri familiile sărace, copiii orfani, copiii abandonati și bătrânii bolnavi, asigurându-le îngrijire, școlarizare și însușirea cultului bisericesc, cu scopul de a-i integra ulterior în societate. Cu timpul, însă, *asistarea publică* oferită de Biserică și de diverse confesii devine o funcție și a statului, a diverselor structuri ale acestuia. Astfel, spre deosebire de *pomană*, *asistarea publică* obține un caracter organizat, subiecte ale acesteia devenind instituții sociale – atât politice, cât și nepolitice [3, p.109-110].

Aceste acțiuni sunt considerate drept precursori ai asistenței sociale profesionale, care s-a dezvoltat diferit în diverse contexte istorice. După cum menționează mai mulți specialiști, începutul istoriei asistenței sociale poate fi asociat cu anii 1750 î.Hr., când în Babilon a fost creat celebrul „*Cod de legi al regelui Hammurabi*”, prin care oamenii erau îndemnați să-și iubească semenii, să se îngrijească de cei săraci, de orfani și văduve.

Codul cuprindea un prolog, 282 de articole de lege și un epilog, textul fiind săpat pe o stelă de 2,25 metri, care actualmente se află în Muzeul Louvre din Paris. Prin acest Cod oamenii erau îndemnați să-și iubească semenii, „să-i ajute pe cei aflați în nevoie, în caz de foamete, calamitate, război etc.” [4, p.13].

Este notabilă activitatea **Sfântului Vasile cel Mare**, Arhiepiscop al Cezareei Capadochiei, o remarcabilă personalitate ecleziastică a secolului al IV-lea, un eminent păstor de suflete și un scriitor de înaltă ținută teologică. Numele cu Sfântului Vasile cel Mare este asociat începutul filantropiei creștine și **transformarea caracterului sporadic al carității în unul permanent și organizat**, precum și organizarea serviciilor de asistență socială – o adevărată cetate a carității creștine, numită mai târziu „Vasiliada”. Marele așezământ de asistență socială de lângă Cezareea Capadochiei, „Vasiliada”, a fost înființat în anul 370 și inaugurat în 374, fiind invitat și Sfântul Grigorie de Nazianz, care a ținut o celebră cuvântare cu această ocazie. Acest sistem cuprindea:

- case de îngrijire a săracilor,
- un cămin pentru străini,
- un spital pentru „leproși”,
- un xenodohion (*casă de primire pentru călători*).

Așezământul a fost construit de Sfântul Vasile cel Mare cu banii săi, fiind unul dintre cele mai importante exemple de asistență socială. În aceste cămine își desfășurau activitatea doctori, infirmieri, brancardieri, supra-veghetori și oameni de serviciu. Sfântul Vasile cel Mare a generalizat inițiativa sa, solicitând horepiscopilor săi să întemeieze așezăminte pentru bolnavi și săraci, așa cum a făcut el în Cezareea. Sfântul Vasile cel Mare, pe lângă faptul că a dat credincioșilor săi așezământul de asistență socială, l-a înființat, l-a înzestrat și l-a condus, a pus în el restul averii sale, a făcut ceva mai mult: i-a dăruit tot sufletul, toată grija, tot timpul și bucuria sa de părinte și prin aceasta transforma caracterul sporadic și accidental al carității creștine într-o instituție a bisericii, permanentă și organizată [5, p.17-19].

Deși formele de oferire a ajutorului au o istorie lungă, asistența socială profesionistă, care s-a dezvoltat în secolul al XX-lea, **are ca predecesori câteva inițiative remarcabile, prin care s-au propus modalități sistematice de asistare, ca alternative la clasica milostenie față de săraci**, printre care:

- **orfanotrofiile** – adăposteau și ofereau suport copiilor orfani. Cel mai vechi orfelinat este „Orfelinatul Sfântul Zotic” de pe vremea împăratului roman Constantin cel Mare;
- **girocomiile**, sau **hirocomiile** – reprezentau azile pentru bătrâni, cu precădere pentru femeile văduve, care întrețineau sub patronajul bisericesc văduve mai vârstnice, lipsite de condiții normale de viață. În vremea lui Constantin cel Mare a existat un astfel de așezământ numit **Girocomion**, întemeiat de către mama sa Elena la Constantinopol;
- **partenocomiile** – constituiau case de adăpost pentru fete, existența lor fiind semnalată încă de pe vremea Sfântului Antonie cel Mare și a lui Constantin cel Mare. Cel mai important rol l-au jucat partenocomiile care adăposteau fete orfane expuse primejdiilor din cadrul societății;
- **brefotrofiile** – erau așezăminte pentru copii mici abandonți, care, de regulă, proveneau din afara căsătoriei. Acestea au existat încă până la epoca lui Constantin cel Mare, fiind deservite în special de văduve și fecioare. Copiii pe care părinții doreau să-i abandoneze erau lăsați la ușile templelor, ale clădirilor publice, la porțile cetăților, prin foruri și portice;
- concomitent cu acestea, trebuie menționate și **asociațiile caritabile** care au fost înființate în Biserică: **vespillones** (*prima corporațiune caritabilă care apare în istorie și care avea ca scop îngroparea morților*) și **parabolani** (*o altă asociație care a apărut în crudele epidemii din secolul al III-lea, la îndemnul Episcopului Dionisie al Alexandriei, și îi ajuta pe cei căzuți pradă bolilor contagioase. Parabolani se recrutau din rândurile oamenilor simpli și săraci, care aveau cunoștințe în îngrijirea bolnavilor de către episcopi*) [6, p.1-4].

Dat fiind că problemele sociale se multiplicau, iar sărăcia se agrava, ordinea publică avea datoria de a-i face pe săraci inofensivi, de a limita vagabondajul și cerșetoria, în acest scop fiind specificate două modalități: identificarea unor forme de muncă prin care săracii să se facă utili sau aplicarea modalităților represive. Astfel, au fost inițiate diverse forme de luptă cu sărăcia, printre care vom evidenția **atelierile publice**, precum și **sistemele Roundsman și Speenhamland**. **Atelierile publice** au fost înființate în Anglia la Bristol în anul 1697, statutul lor fiind reglementat în anul 1722 printr-o lege, scopul fiind de a permite săracilor, indiferent

de vârstă și de sex, să presteze o muncă în schimbul unui venit. Munca prestată în atelierile publice era foarte grea și slab remunerată, rolul principal fiind de a-i descuraja pe săraci să vină în orașe. **Sistemul Roundsman** prevedea întreținerea șomerilor de către cetățenii parohiei din care aceștia făceau parte. Această sarcină socială revenea, pe rând, fiecărui cetățean cu posibilități materiale. În același timp, **sistemul Speenhamland** reprezenta o altă formă de suport, care prevedea acordarea unor compensații de venit muncitorilor cu salarii mici. Compensațiile urmăreau atingerea unui prag calculat în funcție de numărul copiilor pe care muncitorul îi avea în întreținere. Sumele necesare compensațiilor salariale proveneau din banul public și erau corelate cu prețul pâinii.

Printre reperele principale, care au marcat detașarea asistenței sociale de acțiunile de caritate, se înscriu **mișcarea „Settlement house”, societățile de organizare a carității, fundațiile publice, asociațiile de femei, organizațiile de asistență medicală, educație a tinerilor etc.**

Odată cu sporirea complexității raporturilor interumane și a diviziunii muncii, în societățile moderne s-au constituit premisele necesare pentru crearea și dezvoltarea unor rețele asistențiale cu caracter permanent, apte să asigure atât o protecție socială generală, cât și una specifică, individualizată. Funcționarea instituțiilor asistențiale a necesitat și existența unui personal special pregătit și capabil să identifice grupurile de indivizi vulnerabili, problemele acestora, să elaboreze planuri de intervenție și să determine procese pozitive de schimbare la nivelul comportamentului beneficiarilor individuali și al celor multipersonali. Aceasta a determinat dezvoltarea rețelelor asistențiale cu caracter permanent și evoluția asistenței sociale ca profesie, care ține de înființarea instituțiilor corespunzătoare de învățământ și a asociațiilor profesionale, de formularea drepturilor și responsabilităților de bază ale asistenților sociali, precum și de retribuția oficială a muncii acestora.

Problema privind pregătirea personalului specializat în asistență socială s-a pus pentru prima dată în anul 1893 în cadrul unui Congres internațional al asociațiilor de binefacere. La acel Congres s-a decis că asistența socială trebuie practică de un personal specializat. SUA au luat cele dintâi inițiativa profesionalizării în acest nou domeniu, creând în anul 1897, la New York, prima școală de pregătire a asistenților sociali. În Europa, problema asistenței sociale era strâns legată de încercarea de soluționare a contradicțiilor dintre clasele bogate și cele sărace ale societății. Prima încercare de apropiere între acestea se realizează în Anglia, prin experiența așa-numitului *settlement*, în cadrul căreia persoanele din înalta societate împărtășeau cu săracii aceleași condiții de viață și îi sprijineau în diverse situații, fără a intenționa să subordoneze activitatea lor asistențială vreunei propagande religioase sau ideologice, considerând că reconstrucția socială este o problemă de justiție, nu însă de binefacere creștină. Anume astfel de activități au constituit un model pentru centrele de asistență socială, care se vor crea între cele două războaie mondiale [3, p.20].

Deja la începutul secolului al XX-lea în Europa și în America activau 14 școli de asistență socială, ceea ce a însemnat **începutul instituționalizării asistenței sociale ca gen de activitate socială importantă, necesară și recunoscută.** Între primul și al doilea războaie mondiale au fost create instituții de învățământ în țările Americii Latine și Regatului Unit. După cel de-al Doilea Război Mondial au fost deschise școli de asistență socială în multe țări din Asia, Orientul Apropiat și Mijlociu, în țările Europei de Est, iar mai târziu – și în țările de pe continentul african etc. [3, p.118].

Concluzii

Treptat, asistența socială s-a transformat într-un atribut inalienabil al vieții sociale, integrând în sine componenta practică, științifică și didactică. Actualmente în lume există câteva zeci de sute de școli superioare de asistență socială și facultăți specializate în universități care pregătesc profesioniști pentru sfera socială. În majoritatea țărilor învățământul în domeniul asistenței sociale este finanțat de stat, dar există și numeroase instituții de învățământ private. În unele țări, caracterul privat al școlilor de asistență socială este determinat de apartenența lor la anumite confesii religioase. De exemplu, în Portugalia, Spania și în țările Americii Latine numărul de școli ce aparțin Bisericii Catolice romane (din Roma) este cu mult mai mare decât cel al școlilor mondene.

Un număr impunător de instituții noi de învățământ au apărut în anii '60 ai secolului al XX-lea, când asistența socială se dezvoltă vertiginos în cadrul statului bunăstării. Tot în această perioadă au fost create multiple asociații naționale și internaționale care se ocupau de asistența socială, au început să se editeze reviste specializate, a fost elaborat „*Codul etic al asistentului social*” etc. Astfel, la 1 octombrie 1955 în SUA ia naștere Asociația Națională a Asistenților Sociali (NASW – National Association of Social Workers) care

elaborează „*Codul deontologic al asistentului social*” cu obligații, responsabilități sociale și morale. În 1962, Asociația Națională a Asistenților Sociali din America organizează Academia pentru Acreditarea Asistenților Sociali (doar pentru membrii NASW, care după doi ani de pregătire în domeniu obțineau calificativul Master). În 1968-1969 au fost întemeiate asociații naționale ale diverselor minorități din SUA: Asociația Națională a Lucrătorilor Sociali de Culoare (NABSW); Asociația Națională a Serviciilor Asistenților Sociali Portoricani (NAPSSW); Asociația Lucrătorilor Sociali Americani de Origine Asiatică (AASW) etc. În multe țări din Europa și America, de rând cu serviciile de stat, au fost create servicii nonguvernamentale, care lărgeau posibilitățile de oferire a ajutorului celor mai diverse categorii de indivizi vulnerabili [3, p.119-120].

Asistența socială ca activitate profesională și instituție socială este o realizare culturală a secolului al XX-lea și rămâne a fi o trăsătură definitorie a societăților contemporane, marcate de apariția multiplelor probleme sociale noi, de regulă din ce în ce mai complicate (abuz de alcool, dependență de droguri, infecția HIV/SIDA, refugiații etc.). Asistentul social este implicat actualmente în soluționarea multiaspectuală a problemelor din diferite sfere și la diferite niveluri sociale: lucrul cu persoanele aparte, cu familia, cu grupuri mici de oameni și cu comunități, cu organizații etc. Experiența internațională demonstrează tot mai convingător că anume instituția asistenței sociale contribuie la menținerea ordinii, stabilității sociale, la îmbunătățirea considerabilă a vieții oamenilor. Tocmai din această perspectivă asistența socială este o componentă necesară și inalienabilă a organizării sociale din orice societate, indiferent de nivelul ei de dezvoltare [5, p.48-50].

Referințe:

1. *История Древнего Востока: тексты и документы* (под редакцией В.КУЗИЩИНА). Москва: Высшая школа, 2002, с.12. ISBN: 5-06-003756-8
2. КОСТИНА, Е.Ю. *История социальной работы*. Владивосток: Издательство Дальневосточного университета, 2003, с.29-31.
3. BULGARU, M. *Asistența socială. Fundamente teoretice și practice*. Chișinău: CEP USM, 2009, p.20; 109-110; 118; 119-120. ISBN: 978-9975-70-809-8
4. CHIPEA, L.O. *Dreptul securității sociale. Curs universitar*. București: Pro Universitaria, 2014, p.13.
5. MILICENCO, S. *File din istoria asistenței sociale: Suport de curs*. Chișinău: CEP USM, 2020, p.17-19; 48-50. ISBN: 978-9975-152-27-3
6. MĂNOIU, F., EPUREANU, V. *Asistența socială în România*. București: ALL, 1996, p.1-4. ISBN: 0732711079.

Date despre autor:

Stela MILICENCO, doctor, conferențiar universitar, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: s_milicenco@yahoo.com

ORCID: 0000-0001-6996-1182

Prezentat la 15.03.2022